

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИМОГ КРЕДИТОРІВ У СУДОВІЙ ПРОЦЕДУРІ РОЗПОРЯДЖЕННЯ МАЙНОМ БОРЖНИКА

Досліджено механізм забезпечення вимог кредиторів як сторін у справі про банкрутство і захист їхніх майнових інтересів, з метою створення подальших необхідних умов для відновлення фінансового становища боржника і збереження його майнових активів із застосуванням системи заходів із нагляду та контролю в судовій процедурі розпорядження майном боржника. Проаналізовано та виокремлено ефективні заходи забезпечення вимог кредиторів й обґрунтовано доцільність способів їх законодавчого удосконалення, що забезпечить реальне й ефективне розпорядження майном боржника.

Ключові слова: кредитор, боржник, арбітражний керуючий (розпорядник майна), банкрутство, судова процедура, справа про банкрутство.

Постановка проблеми. Створення необхідних умов для відновлення фінансового становища боржника зі збереженням його майнових активів можливе лише зі застосуванням ефективних важелів правового регулювання. Зокрема аналіз чинного законодавства і практики його застосування дає підстави зрозуміти про необхідність розширення та удосконалення судових процедур банкрутства, як головного механізму відновлення платоспроможності боржника і задоволення вимог кредиторів, щоб уникнути виникнення практичних проблем у відносинах банкрутства, які недобросовісний боржник й окремі кредитори використовують як засіб перерозподілу власності, рейдерства чи уникнення від проведення розрахунків із кредитором.

Нормативна база, яка регулює розпорядження майном боржника як судову процедуру банкрутства, не дає достатніх умов для захисту майнових інтересів конкурсних, поточних і заставних кредиторів, а для боржника за допомогою системи заходів нагляду та контролю не створює правових підстав для подальшого відновлення його платоспроможності, що, своєю чергою, впливає на економічну систему країни загалом.

Стан дослідження. Теоретичну основу дослідження, становлять праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі господарського, цивільного, цивільно-процесуального, господарсько-процесуального права, зокрема: Н. В. Асєєвої, Р. Г. Афанасьєва, А. А. Бутирського,

О. М. Бірюкова, І. О. Вечірко, В. В. Джуня, С. М. Грудницької, Г. Ф. Шершеневич, С. В. Мінковський, Б. М. Полякова, П. Д. Пригузи, М. І. Тітова, В. В. Радзивилок й ін.

Метою дослідження є всебічний аналіз механізму забезпечення вимог кредиторів і їх майнових інтересів у судовій процедурі.

Виклад основних положень. Відповідно до преамбули Закону «Про банкрутство» (Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом») визначено, що цим Законом установлено умови та порядок відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом і застосування ліквідаційної процедури з метою повного або часткового задоволення вимог кредиторів [1]. Отже, захист інтересів кредиторів, як сторони у справі про банкрутство і створення подальших необхідних умов для відновлення фінансового становища боржника, збереження його майнових активів втілюється в судовій процедурі через відповідну систему заходів із нагляду та контролю [2, с. 52].

Закон «Про банкрутство» у ч. 1 ст. 18 визначає, що Господарський суд за клопотанням сторін або учасників справи про банкрутство чи за своєю ініціативою вживає заходів щодо забезпечення вимог кредиторів [1].

Заходи щодо забезпечення вимог кредиторів у процедурі розпорядження майном можна поділити на загальні, що застосовуються в підготовчому засіданні в разі порушення справи про банкрутство (ст.ст. 66, 67 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК), ч. 9 ст. 16 Закону «Про банкрутство»), і спеціальні, які визначені тільки ст. 18 Закону «Про банкрутство», і застосовуються за клопотанням арбітражного керуючого, сторін, інших учасників провадження або з власної ініціативи суду [2, с. 52].

Науковець П. Д. Пригуза зазначає, що з порушенням справи про банкрутство встановлюються обмеження щодо суб'єктивного впливу певних осіб на об'єктивне буття підприємства, з огляду на це поведінка членів органів управління боржника впорядковується на інтереси інших учасників провадження у справі про банкрутство, які вимагають від боржника такої поведінки і скеровують її, що сприяє вирішенню проблем неплатежу та завдань провадження [3, с. 271]. Отже, можна визначити те, що у процедурі розпорядження майном боржника діє принцип, відповідно до якого боржник має право продовжувати здійснювати поточну господарську діяльність і ухвалювати рішення, які безпосередньо не заборонені Законом «Про банкрутство».

Оскільки у процедурі розпорядження майном боржника керівництво підприємства боржника не відсторонюється від управління

підприємством й управління його майном (ч. 11 ст. 22 Закону «Про банкрутство»), а функції розпорядника майна мають лише контрольний і наглядовий характер, недобросовісні керівники боржника мають широкі можливості приховування майнових активів боржника, ухилення від виконання своїх господарських зобов'язань. З огляду на це, саме застосування заходів забезпечення вимог кредиторів створює підстави виконання вимог ст.ст. 1–27 Закону «Про банкрутство» та мети процедури розпорядження майном у справі про банкрутство [2, с. 53].

Обов'язковими загальними заходами забезпечення вимог кредиторів для всіх боржників у разі порушення справи про банкрутство є заборона боржнику і власнику майна (органу, уповноваженому управляти майном боржника) ухвалювати рішення щодо ліквідації, реорганізації боржника, а також відчужувати основні засоби і предмет застави, які застосовуються, враховуючи приписи ст. 67 ГПК України та ч. 9 ст. 16 Закону «Про банкрутство». До них належить призначення судом арбітражного керуючого (розпорядника майна), який відповідно до судового рішення (ухвали) Господарського суду забезпечує виконання процедури розпорядження майном і вживає заходи для захисту майна боржника. Заходи, які передбачені ч.ч. 1, 2 ст. 18 Закону «Про банкрутство», є у своїй підставі спеціальними і застосовуються залежно від результатів виконання процедури розпорядження майном боржника й інших чинників, які створюють обґрунтовані підстави для їх застосування [4]. Ужиття заходів щодо забезпечення вимог кредиторів у справі про банкрутство є правом суду і мають ґрунтуватися на балансі інтересів боржника та його кредиторів і оцінюватися насамперед на достатніх доказах або обґрунтованих припущеннях, що невжиття відповідних заходів унеможливить або ускладнить задоволення грошових вимог кредиторів у подальших процедурах банкрутства [2, с. 54].

Відповідно до п. 73 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про банкрутство» від 18.12.2009 р. визначено, що у виборі заходів, які застосовуються для забезпечення вимог кредиторів, останні не повинні унеможлилювати здійснення оперативно-господарської діяльності боржника тобто не повинні мати характер повної заборони на перерахування коштів, укладення угод, передачу майна, а також у разі накладення арешту на майно чи в разі введення заборони розпорядження майном судам обов'язково необхідно зазначати конкретне майно щодо якого вживаються заходи забезпечення та визначати конкретні дії, які забороняються вчиняти органам управління боржника [5].

Враховуючи зазначене на підставі поділу заходів забезпечення вимог кредиторів у судовій процедурі розпорядження майном боржника, можуть бути покладені різні кваліфікаційні підстави:

1. За критерієм їх змісту та направленості, що зобов'язують здійснити або не здійснювати правову дію, заходи можна поділити на:

– господарсько-правові, які зобов'язують боржника передати цінні папери, майно, інші цінності на зберігання третім особам, учинити або утримуватися від учинення певних дій або вжити інші заходи для збереження майна боржника (ч.1 ст. 18 Закону «Про банкрутство»), які позбавляють керівника боржника права без згоди розпорядника майна або суду укладати правочини (договори), перелік яких визначений в ч. 8 ст. 22 Закону «Про банкрутство»;

– організаційно-правові, що передбачають відсторонення (усунення) керівника боржника від посади та покладення тимчасово виконання обов'язків боржника на розпорядника майна (ч. 2 ст. 18 Закону «Про банкрутство»), припинення повноважень керівника боржника або виконавчих органів його управління (ч.ч. 12, 13 ст. 22 Закону «Про банкрутство»);

– реорганізаційно-правові, які позбавляють права орган управління боржника без згоди розпорядника і до припинення процедури розпорядження майном ухвалювати рішення про ліквідацію або реорганізацію боржника, виплату дивідендів, проведення боржником емісії цінних паперів, про вихід зі складу учасників боржника юридичної особи, про придбання в акціонерів раніше випущених акцій боржника (ч.ч. 5, 6 ст. 22 Закону «Про банкрутство»).

2. За критерієм, що створює підстави відновлення господарської діяльності боржника та його платоспроможності, заходи можна поділити на ті, що:

– скасовують обмеження та арешти щодо розпорядження майном боржника, якщо такі обмеження або арешти перешкоджають господарській діяльності боржника та відновленню його платоспроможності (ч. 7 ст. 22 Закону «Про банкрутство»);

– передбачають можливість накладення з моменту порушення справи про банкрутство, арешту на майно боржника (ч. 15 ст. 17 Закону «Про банкрутство») або арешт на конкретне рухоме майно боржника (ч. 1 ст. 18 Закону «Про банкрутство») з метою забезпечення інтересів конкурсних кредиторів у справі про банкрутство.

3. За критерієм їх застосування заходи можуть поділитися на:

– заходи, які застосовуються виключно за ухвалою Господарського суду, в провадженні якого знаходиться справа про банкрутство (ч. 15 ст. 17, ст. 18 Закону «Про банкрутство»);

– заходи, які визначені у ч.ч. 5–8 ст. 22 Закону «Про банкрутство», і як наслідок, підлягають безумовному виконанню боржником з моменту порушення справи про банкрутство, введення судом проце-

дури розпорядження майном і призначення розпорядника майна боржника [4].

4. За критеріями визначення їх у нормативних актах заходи забезпечення вимог кредиторів у процедурі розпорядження майном боржника можуть поділятися на:

- загальні, які передбачені ст. 67 ГПК України, ч. 9 ст. 16 і можуть застосовуватись у процедурі розпорядження майном;
- спеціальні, що визначені тільки положеннями ч. 15 ст. 16 і ст. 18 Закону «Про банкрутство».

5. За критерієм суб'єкта, що має повноваження на подання письмових клопотань до суду про вжиття заходів забезпечення вимог кредиторів у процедурі розпорядження майном боржника:

- конкурсні кредитори;
- учасники провадження;
- розпорядник майна;
- за власною ініціативою – Господарський суд, у провадженні якого знаходиться справа про банкрутство (ч. 1 ст. 18, ч. 7. ст. 22 Закону «Про банкрутство») [2, с. 55–56].

Згідно з п. 2 ч. 16 ст. 16 Закону «Про банкрутство» передбачено, що у разі вжиття заходів щодо забезпечення вимог кредиторів копія ухвали надсилається також установам, що здійснюють облік нерухомого та рухомого майна (органам державної реєстрації речових прав, державним нотаріальним конторам, органам державної автомобільної інспекції за місцезнаходженням (місцем проживання) боржника тощо, установам банків, що обслуговують рахунки боржника, незалежним реєстраторам, особам, які ведуть облік цінних паперів, що належать боржнику (зберігачу, депозитарію, утримувачу), а також установі, що веде державні реєстри обтяжень майна [1]. Ця норма виконується з метою ефективного та реального забезпечення всіх вимог кредиторів і задоволення їх майнових інтересів у процедурі розпорядження майном боржника.

Заходи забезпечення вимог кредиторів, що застосовуються у процедурі розпорядження майном, є попередніми й підготовчими. Такі заходи й у сукупності, й окремо направлені на захист інтересів кредиторів, на забезпечення збереження й ефективного використання майнових активів боржником, на визначення фінансового становища боржника і створюють підстави для визначення подальшої судової процедури банкрутства. Натомість заходи, що застосовуються під час процедури судової санації, формуються з організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних умов (ч.ч. 2–5 ст. 28 Закону «Про банкрутство»), і є основними, які в сукупності направлені

на відновлення платоспроможності боржника та запобігання визнання боржника банкрутом. Такі заходи обов'язково визначаються в разі затвердження плану санації (ст. 29 Закону «Про банкрутство»). У разі процедури ліквідації заходи, навпаки, направлені лише на задоволення вимог кредиторів шляхом продажу майна боржника (ч. 1 ст. 37 Закону «Про банкрутство») [2, с. 57].

Щодо заходів забезпечення вимог кредиторів, то відповідно до ч. 3 ст. 18 Закону «Про банкрутство», вони діють до дня введення судом процедури санації і призначення керуючого санацією або до винесення судом постанови про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури і призначення ліквідатора, або до припинення провадження у справі, проте суд має право скасувати або змінити заходи щодо забезпечення вимог кредиторів до настання вказаних обставин [1].

З огляду на судову практику розгляду справ про банкрутство, йтиметься про ефективні заходи забезпечення вимог кредиторів у процедурі розпорядження майном боржника, що створюють обґрунтовані підстави охорони і збереження майна боржника й захищають майнові інтереси кредиторів у справі, до яких можна віднести: накладення арешту на нерухоме та рухоме майно боржника, заборона керівнику боржника без погодження з розпорядником майна укладати правочини (договори), відсторонення керівника боржника від посади. Неefективні, що не сприяють захисту прав боржника та інтересів кредиторів, оскільки законодавцем не визначений відповідний порядок і механізм, що створює й забезпечує можливість їх виконання у процедурі банкрутства. До таких заходів забезпечення можна віднести передачу на зберігання майна та інших цінностей боржника третім особам, заборона керівнику на укладання інших значних правочинів [2, с. 58].

З огляду на зазначене варто зробити висновок про необхідність удосконалення заходів забезпечення вимог кредиторів у справі про банкрутство. Зокрема у разі відсторонення керівника боржника від посади (ч. 2 ст. 18 Закону «Про банкрутство») необхідно, враховуючи положення ст. 46 (відсторонення від роботи) Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП), у разі припинення повноважень керівника (ч. 12 ст. 22 Закону України) необхідно враховувати положення Глави III (трудовий договір) КЗпП України [6], що створить підстави захисту трудових інтересів керівника боржника. Також необхідно вдосконалити положення ч. 7 ст. 22 Закону «Про банкрутство», що надають право Господарському суду, за заявою розпорядника майна, скасовувати будь-які арешти майна боржника й інші обмеження, оскільки законодавством України не визначено правових підстав щодо можливості

скасування Господарським судом арештів, які накладені в межах виконання судових рішень в інших справах (цивільних, господарських, кримінальних), що обґрунтовано створює підстави, які унеможливають відновлення господарської діяльності та платоспроможності боржника [2, с. 58].

Висновки. Зауважимо, що застосування заходів щодо забезпечення вимог кредиторів провадиться з метою захисту інтересів кредиторів, як сторони у справі про банкрутство, і створення подальших необхідних умов для відновлення фінансового становища боржника і збереження його майнових активів. У науковій літературі заходи щодо забезпечення вимог кредиторів поділяють на загальні та спеціальні.

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 року № 2343-ХІІ (зі змінами і доповненнями) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/page>

2. Мінковський С. В. Розпорядження майном боржника у процедурі банкрутства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / С. В. Мінковський; НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. – К., 2015. – С. 227.

3. Пригуза П. Д. Науково-практичний коментар Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» у редакції з 18.01.2013 р. (доктр. тлум. норм права неплатоспроможності та ст.ст. 1–21) / П. Д. Пригуза, А. П. Пригуза. – Херсон: ТДС, 2013. – 304 с.

4. Мінковський С. В. «Забезпечення вимог кредиторів – як захід відновлення порушених інтересів кредиторів у справі про банкрутство» від 27.02.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.** <http://social-science.com.ua/article/1026>

5. Про судову практику у справах про банкрутство: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18.12.2009 р. № 15 // Офіційний веб-сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/1026>

6. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 року № 322-VIII (зі змінами і доповненнями) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page>

Мелех Л. В., Круць К. И. Механизм обеспечения требований кредиторов в судебной процедуре распоряжения имуществом должника

Исследуется механизм обеспечения требований кредиторов как стороны по делу о банкротстве и защиты их имущественных интересов с целью

создания дальнейших необходимых условий для восстановления финансового положения должника и сохранения его имущественных активов с применением системы мероприятий по надзору и контролю в судебной процедуре распоряжения имуществом должника. Проанализированы и выделены эффективные меры обеспечения требований кредиторов и обоснована целесообразность путей их законодательного усовершенствования, что способно обеспечить реальное и эффективное распоряжение имуществом должника.

Ключевые слова: кредитор, должник, арбитражный управляющий (распорядитель имущества), банкротство, судебная процедура, дело о банкротстве.

Melekh L. V., Kruts K. I. The mechanism of the guaranteeing of creditors' claims during the trial procedure of the management of the debtor's property

The article is dedicated to the research of the mechanism of the guaranteeing of creditors' claims and the defense of their property interests as one of the sides in the bankruptcy court case with the aim of creation of further necessary conditions for the restoration of debtor's financial stability and the preservation of debtor's property assets with the help of supervision and control measures during the court trial. The analysis and differentiation of the effective measures of the guaranteeing of creditors' claims and justification of advisable ways of their perfection will ensure the effective disposition of debtor's assets.

The creation of necessary conditions for the restoration of debtor's financial stability with the preservation of his property assets is possible only with the effective legal regulations. The analysis of the existing law and its practical application particularly gives reasons for understanding the necessity of the amendments of the bankruptcy trial procedures as the main mechanism of the restoration of debtor's solvency and the satisfaction of creditors' claims which will decrease the possibility of occurrence of practical bankruptcy-related problems which unconscionable debtors and some creditors exploit to redistribute the property assets, to start raiding, or to avoid payment. The legislation that regulates the disposition of debtor's property during the bankruptcy court procedure does not provide the necessary conditions for the protection of property interests of unsecured, secured, and preferred creditors; and as for the debtors, even with the help of supervision and control measures, it does not create legal grounds for further restoration of debtor's solvency which in its turn generally affects the country's economy. The theoretical basis of the study constitutes of the works of the domestic and foreign researchers in the fields of economical law, civil law, civil procedural law, and economical procedural law, in particular N. V. Asyeyeva, R. H. Afa-nas'yeva, A. A. Butyrs'kyy, O. M. Biryukov, I. O. Vechirko, V. V. Junya, S. M. Hrud-nys'ka, H. F. Shershenevych, S. V. Min'kovs'kyy, B. M. Polyakova, P. D. Pryhuza, M. I. Titova, V. V. Padzyvlyuk, and others. The aim of the study is an in-depth analysis of the mechanism of guaranteeing of creditors' claims and their property interests in judicial proceedings.

Key words: creditor, debtor, arbitration manager (property manager), bankruptcy, judicial proceeding, bankruptcy case.

Стаття надійшла 31 жовтня 2016 р.